

373.31(082)

178 Міністерство освіти і науки України
Криворізький державний педагогічний університет
Кафедра педагогіки і психології

*ПРОБЛЕМИ ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ
ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ
НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ
РЕФОРМУВАННЯ ШКОЛИ*

**Збірник наукових та науково-методичних праць
викладачів кафедри педагогіки і психології
Криворізького державного педагогічного університету**

Випуск 3

*Присвячено 75-річчю
Криворізького державного
педагогічного університету*

**Кривий Ріг
2005**

ВИВЧЕННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕРШОКЛАСНИКІВ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ

Мірошник З. М., Ступак З. І., Гадяцька І. В.

У статті представлені матеріали діагностики готовності шестилітніх дітей до навчання у школі.

This article deals with the materials of diagnostic preparedness of the 6-year-old children to the process of school.

Проблема готовності дітей до шкільного навчання здавна представляє інтерес для науковців, вчителів і не втрачає своєї актуальності, адже в залежності від того, яким буде початок навчання, школа стане для кожного першокласника або школою радості особистих досягнень і успіхів, або місцем невдач.

Вперше поняття “готовність до навчання” зустрічається в роботах Я. А. Коменського. Він особливу увагу приділяв розвитку дітей в перші шість років, визначив основні ознаки готовності: достатній розвиток уваги, здатність до суджень, засвоєння дитиною необхідної суми знань, прагнення до навчання, здоров'я дитини [1, 2].

Ж. Ж. Руссо, Й. Г. Песталоцці, Дістервег, К. Д. Ушинський, Р. Штайнер у свій час надавали великого значення розвитку сенсорної сфери дошкільників як чуттєвої основи пізнання світу.

Метою статті є огляд наукових джерел, в яких надається увага вивченню готовності до школи майбутніх першокласників та діагностування її.

Я. А. Коменський вважав, що перші шість років дитина перебуває у материнській школі, для якої він розробив програму, зміст, рекомендації батькам щодо підготовки малят до школи.

В українській дореволюційній педагогіці відомі дослідження підготовки дітей до школи Н. Д. Лубенець. Вона надавала великого значення формуванню у дошкільників початкових уявлень про навколишній світ, високо оцінила перші психолого-педагогічні дослідження щодо методики виявлення готовності дітей до школи, адже

метою їх було показати на скільки діти, які йдуть до школи, підготовлені до систематичної навчальної праці, на скільки вони ознайомлені з природою, сім'єю, домашнім та географічним оточенням. Будучи саме організатором дошкільного виховання, вона вважала, що саме дитячі садки повинні забезпечити поповнення елементарних уявлень дітей, пробуджуючи в них духовне сприйняття, привчити до порядку, добропристойності, не обмежуючи свободи рухів, які притаманні цьому віку [3].

У сучасних дослідженнях (О. В. Запорожця, Г. С. Костюка, М. І. Лісіної, М. М. Под'якова та ін.) обґрунтовані питання створення психологічної теорії розвитку дитини в дошкільні роки, необхідність виділення етапу підготовки до шкільного навчання, визначення структури і змісту такої індивідуальної характеристика дитини, як готовність дошкільного навчання, що складається в умовах дошкільного виховання до шестирічного віку.

У педагогічному словнику готовність до шкільного навчання визначається як “сукупність морфологічних і психологічних особливостей дитини старшого дошкільного віку, яка забезпечує успішний перехід до систематичного організованого шкільного навчання” [1, с.73].

У структурі її розглядають інтелектуальну (розумову), особистісну (соціальну, мотиваційну) та фізіологічну (емоційно-вольову) готовності як компоненти [5, 5].

Поряд із цими складовими у структурі шкільної готовності виділяється ряд умінь, які є безпосередніми передумовами оволодіння дитиною цілеспрямованою навчальною діяльністю:

– організаційні – вміння добирати обладнання для роботи на занятті, розкласти його в потрібному порядку; починати працювати відразу після вказівки вихователя; розрізняти основні елементи навчальної книжки (обкладинка, корінець, сторінка), користуватися закладкою; правильно сидіти під час читання і письма;

– загально-пізнавальні – вміння спостерігати, розмірковувати, запам'ятовувати, відтворювати навчальний матеріал: виділяти в предметах

певні ознаки, розрізняти розмір, колір, форму, смак тощо; знаходити у двох об'єктів однакові, схожі й різні зовнішні ознаки; зіставляти групи предметів за однією істотною ознакою; помічати зміни у спостережуваних об'єктах за орієнтирами, вказаними вихователем; робити (з допомогою вихователя) висновок – узагальнення після виконання завдання;

– загально-мовленнєві – основні елементи культури слухання та мовлення: уміння говорити в помірному темпі, чітко, правильно, виразно, з відповідною силою голосу; зосереджено слухати вихователя (до 15 хвилин), відповідати на запитання за відомою і вільною моделями, зв'язно (трьома-чотирма реченнями) передавати почуте, побачене;

– оцінно-контрольні – засвоєння способів перевірки та самоперевірки, оцінювання зробленого: вміння знайти помилку в ході зіставлення результатів власної роботи зі зразком; оцінювати результати своєї діяльності за орієнтирами, даними вихователем (правильно, красиво, що саме; якщо помилився, то в чому; що треба змінити, чого слід уникати в подальшій роботі) [6].

Щоб забезпечити відповідні умови для адаптації кожної дитини до умов шкільного навчання необхідно здійснити діагностику її готовності до школи.

За методикою, яка розроблена О. В. Проскурою, нами здійснювалось психолого-педагогічне обстеження дітей 6-го року життя дитячих закладів № 368 та № 358 м. Дніпропетровська.

Рівень готовності до школи вивчався за 5 компонентами: мотиваційна, емоційно-вольова, розумова, соціально-психологічна готовності, здоров'я та фізичний розвиток.

Перший блок – мотиваційна готовність дошкільнят – характеризується такими показниками: бажання йти до школи, уявлення про школу, співвідношення бажання і уявлень. Цей компонент готовності дитини визначався за допомогою таких методів, як спостереження за іграми та заняттями малюків та індивідуальні бесіди з кожним. Дітям було запропоновано ряд запитань:

1. Що тобі подобається в дитячому садку?

2. Чи ти хочеш восени йти до школи? Чому?

3. Де тобі здається цікавіше – у школі чи в дитячому садку? Чому?

Відповіді показали, що діти, здебільшого, правильно уявляють собі школу, майбутнє життя, але серед них є і такі, хто не розуміє змісту шкільної діяльності або розуміє його примітивно, неточно, навіть помилково. Так, уявлення 3 дітей (16,7 %) групи “Чебурашка” та 4 дітей (20,0 %) групи “Півник” зовсім хибні: “школа подобається тому, що там можна не спати” (Ігор С.). У 7 дітей (38,9 %) дослідної та 9 дітей (45,0 %) контрольної групи на передній план виступають лише зовнішні сторони шкільного життя: “в школі є парти, різні картини” або ж приваблюють атрибути: “коли піду до школи, мені мама обов’язково купить портфель, зошити, нові олівці” (Денис Г.). У інших дітей дійсно бажання йти до школи ґрунтується на чіткому уявленні про неї (8 дітей (44,4 %) дослідної і 7 дітей (35,0 %) контрольної групи).

Опитані діти були розподілені нами за рівнями мотиваційної готовності згідно наступних показників. До високого рівня були віднесені діти, у яких бажання йти до школи ґрунтується на адекватному уявленні про неї. Бажання йти до школи у дітей середнього рівня ґрунтується на поверхневому уявленні про неї. Діти, яким присутнє побоювання, страх перед навчанням у школі, були віднесені до низького рівня мотиваційної готовності.

Результати індивідуальних бесід, спостережень занесені до таблиці 1.

Таблиця 1.

Мотиваційна готовність дітей 6-го року життя до школи

Рівні готовності	Дослідна група “Чебурашка”		Контрольна група “Півник”	
	Кількість дітей	%	Кількість дітей	%
Високий	8	44,4	7	35,0
Середній	7	38,9	9	45,0
Низький	3	16,7	4	20,0

Під час обстеження емоційно-вольової готовності дітей до школи було використано такі методи: конструювання за зразком чи схемою, виконання завдань у зошиті за зразком (фіксований час – 5 хвилин),

спостереження за дітьми під час обстеження, бесіда з батьками про домашні заняття й обов'язки дитини, її реакції на похвалу і зауваження; про заняття у гуртку чи секції. Цей блок характеризується такими показниками: здатність діяти за правилами під час виконання завдань та в поведінці; уміння доводити справу до кінця, висока працездатність; ставлення до труднощів, самостійність, темп роботи; уміння оцінювати свою роботу, ставлення до оцінки.

Дітям було запропоновано декілька завдань.

Перше завдання полягало у складанні мозаїки чи аплікації за зразком, що вимагало вміння дитини проаналізувати зразок, виділити окремі частини, деталі, визначити їх кольорове сполучення та просторові зв'язки. У 7 дітей (38,9 %) дослідної та 10 (50,0 %) – контрольної груп цілеспрямованість сприймання та недостатня уважність позначились на якості виконання завдання, що призвело до порушення співвідношень елементів за формою, величиною, кольором, розміщенням у просторі. 9 малят (50 %) групи “Чебурашка” та 7 (35,0 %) групи “Півник” охоче бралися до роботи, але лишали її незакінченою, тому що не змогли простежити лінію візерунка, виділити характерні ознаки. І тільки 2 дітей (11,1 %) та 3 (15,0 %) відповідно впоралися із завданням самостійно.

Друге завдання було спрямоване на з'ясування вміння уважно слухати і точно виконувати вказівки дорослого, дотримуватися правил, діяти самостійно на основі правил і аналізу зразка.

Дітям було запропоновано графічний диктант, розроблений Д. Б. Ельконіним. Дослід показав, що самостійно і правильно виконали завдання у належному темпі 2 малят (11,1 %) дослідної та 3 (15,0 %) – контрольної груп. 9 дітей (50,0 %) групи “Чебурашка” та 11 (55,0 %) – групи “Півник” правильно виконали завдання, але вимагали додаткового нагадування умови та підтримки. Інші не зуміли дотриматися правил, зразка, тому самостійно виконали завдання з помилками, при цьому темп виконання був швидкий або надто повільний. Це 7 дітей (38,9 %) дослідної та 6 (30,0 %) – контрольної груп.

Спостереження за дітьми дали змогу виявити емоційну готовність їх до школи. Весь процес виконання завдання у 5 дітей (27,8 %) групи “Чебурашка” та 8 дітей (40,0 %) – групи “Півник” проходив відносно спокійно, без емоційних спалахів, але далеко не байдуже. Кожна невдала спроба збуджувала інтерес, що спонукало до дальших пошуків. Для цих дітей найхарактерніше позитивне ставлення до справи, незалежно від помилок і труднощів, які траплялися в роботі. Для 6 дітей (33,3 %) дослідної та 4 (20,0 %) – контрольної груп характерним був різкий перехід від позитивних емоцій, з яких починалася робота, до негативних, коли перші спроби досягти успіху не вдалися. Внаслідок цього вони втратили впевненість в своїх силах та інтерес до завдання. Опитані діти були розподілені нами за рівнями емоційно-вольової готовності згідно таких показників. Діти, які самостійно і правильно виконали завдання у належному темпі, при цьому адекватно ставилися до труднощів і оцінки, були віднесені нами до високого рівня. До середнього рівня – дошкільники, які зуміли виокремити труднощі, при потребі зверталися за допомогою до дорослого, вимагали додаткового стимулювання (нагадування умови, підтримки), адекватно становилися до оцінки. Низькому рівню відповідали діти, які не зуміли помітити труднощі, дотриматися правил, зразка, завдання виконали з помилками, неадекватно реагували на оцінки.

Результати проведеного обстеження занесені до таблиці 2.

Таблиця 2.

Емоційно-вольова готовність дітей 6-го року життя до школи

Рівні готовності	Дослідна група “Чебурашка”		Контрольна група “Півник”	
	Кількість дітей	%	Кількість дітей	%
Високий	3	16,7	5	25,0
Середній	8	44,4	9	45,0
Низький	7	38,9	6	30,0

Обстеження розумової готовності дітей до школи включає в себе: виявлення загальної обізнаності із навколишнім та елементів світогляду; рівня розвитку пізнавальної діяльності, особливості сприймання, пам’яті,

мовлення, мислення, уяви; володіння деякими елементами учбових навичок – навички лічби, фонематичного аналізу слова, читання, письма.

З цією метою використано індивідуальні бесіди з дитиною, завдання на класифікацію, серіацію, порівняння. Дітям було запропоновано: 1) назвати одним словом: цибуля, морква, картопля, капуста, сорочка, снідниця, пальто; стіл, шафа, крісло, стілець; трамвай, потяг, літак, корабель; 2) знайти зайве: цибуля, картопля, яблуко, морква; понеділок, середа, ранок, субота; мама, тато, син, гість, бабуся; озеро, річка, калюжа, море. Виконання цих завдань показало, що 13 дітей (72,2 %) групи “Чебурашка” та 12 дітей (60,0 %) групи “Півник” правильно назвали всі узагальнення і виділили зайве з ряду множин. У 2 дітей (11,1 %) дослідної та 1 дитини (5,0 %) контрольної груп є труднощі, не до всіх рядів дано узагальнення.

Обстеження готовності до засвоєння навчальних предметів за допомогою пропозицій до дітей розповісти знайомі вірші, загадки, улюблену казку, завдання на здійснення звукового аналізу слова, читання та письма дало змогу виявити, що 7 дітей (38,9 %) групи “Чебурашка” та 9 дітей (45,0 %) групи “Півник” здатні переказати запропонований текст близько до змісту, вміють скласти схематичну розповідь за малюнком. 9 дітей (50,0 %) дослідної та 12 дітей (60,0 %) контрольної груп читають по складах, по буквах – 6 дітей (33,3 %) та 4 (20,0 %) – відповідно.

Завдання на розв’язування простих математичних задач, аналіз мовних звітів дитини про хід і способи виконання завдань, вправи на розуміння складу числа, володіння прямою, зворотною, порядковою лічбою дали змогу обстежити готовність дітей до вивчення математики. Виявлено, що 13 дітей (72,2 %) групи “Чебурашка” та 15 дітей (75,0 %) групи “Півник” вміють рахувати до 10 і у зворотному порядку від будь-якого числа на менші (складові) та знаходження сусідів кожного числа – відповідно 10 (55,6 %) та 9 дітей (45,0 %); розв’язують задачі на додавання і віднімання та самостійно складають задачу за малюнком 5 дітей (27,8 %) дослідної та 8 дітей (40,0 %) контрольної груп; спосіб розв’язування задач

виокремлюють для кожної конкретної задачі відповідно 4 (22,2 %) та 6 (30,0 %) обстежених дітей.

Із наступним завданням – розглянути малюнок і скласти до нього запитання – справилися 10 дітей (55,6 %) групи “Чебурашка” та 9 дітей (45,0 %) групи “Півник”. Останні мають слабкий словниковий запас, що відобразилося в результатах – 8 дітей (44,4 %) та відповідно 11 дітей (55,5 %) – не зуміли розкрити зміст малюнка і поставити до нього запитання.

Обстежені діти були розподілені за рівнями розумової готовності згідно таких показників. Високий рівень мають діти, у яких широке коло уявлень про навколишній світ, вони елементарно систематизовані. Такі дошкільники завдання сприймають і виконують адекватними способами, виділяють й усвідомлюють загальний спосіб розв’язування типових задач, володіють пропедевтичними навчальними навичками.

Середній рівень: у дитини широке коло уявлень, проте вони не систематизовані. Задачі розв’язує правильно, спосіб розв’язування вміє виокремити для кожної конкретної задачі. Така дитина навчальними навичками володіє не рівномірно: математичними краще, ніж мовними.

Низький рівень мають діти, у яких спостерігаються скупі, фрагментарні уявлення про навколишнє. Такі діти завдання виконують правильно, але способи не виокремлюють; звуковий аналіз слова не здійснюють, не вміють читати, або читають по буквах.

Загальні результати виявлення розумової готовності занесені до табл. 3.

Таблиця 3.

Розумова готовність дітей 6-го року життя до школи

Рівні готовності	Дослідна група “Чебурашка”		Контрольна група “Півник”	
	Кількість дітей	%	Кількість дітей	%
Високий	10	55,6	8	40,0
Середній	3	16,7	5	25,0
Низький	5	27,8	7	35,0

Показниками соціально-психологічної готовності до школи є уміння дітей будувати свої взаємини з однолітками, самопочуття дитини у сім’ї,

уміння будувати свої взаємини з дорослими, вчителем. Під час спостережень за дошкільниками на заняттях, в іграх та бесід з їх батьками, оцінки дитиною різних вчинків літературних персонажів з'ясовано, що 7 дітей (38,9 %) групи "Чебурашка" та 10 дітей (50,0 %) групи "Півник" добре входять у взаємини з однолітками, їх охоче приймають до розмов, ігор, часто звертаються із запитаннями до вихователя, спокійно і відповідально ставляться до зауважень дорослих, розуміють зміст оцінок, що свідчать про високий рівень їх соціально-психологічної готовності до школи.

Разом з тим, 4 дітей (22,2 %) дослідної та 6 дітей (30,0 %) контрольної груп не вміють адекватно поводитись, прагнуть домінувати, не завжди правильно сприймають зауваження дорослих, неврівноважені, неспокійні. Назване свідчить про наявність у дошкільників середнього рівня соціально-психологічної готовності.

Крім цього, 7 дітей (38,9 %) і відповідно 4 дітей (20,0 %) обстежених груп підкоряються одноліткам, часто самотні, пасивні, у спілкуванні з дорослими несміливі, сором'язливі. Ці дані говорять про низький рівень соціально-психологічної готовності дошкільників 6-го року життя.

Загальні результати вивчення рівня соціально-психологічної готовності дітей занесені до таблиці 4.

Таблиця 4.

Соціально-психологічна готовність дітей 6-го року життя до школи

Рівні готовності	Дослідна група "Чебурашка"		Контрольна група "Півник"	
	Кількість дітей	%	Кількість дітей	%
Високий	7	38,9	10	50,0
Середній	4	22,2	6	30,0
Низький	7	38,9	4	20,0

Вивчення здоров'я і фізичного розвитку дітей здійснювалось нами за такими показниками: кількість постійних зубів, ріст, вага, ступінь активності – втомлюваності, зовнішній вигляд, стан здоров'я, які дитячі хвороби перенесла кожна дитина.

З цією метою було використано бесіди з лікарем, ознайомлення з медичною карткою дитини, спостереження, бесіда з батьками. З'ясовано, що 9 дітей (50,0 %) групи "Чебурашка" та 7 дітей (35,0 %) групи "Півник" мають різні відхилення постави. Перевіряючи зір у дітей, ми констатуємо, що 4 дітей (22,2 %) дослідної групи хворіють далекозорістю та короткозорістю. Ознайомлення з медичними картками показало, що 11 дітей (61,1 %) групи "Чебурашка" та 9 дітей (45,0 %) групи "Півник" дають спеціальну групу, бо знаходяться на диспансерному обліку у різних спеціалістів. Основну групу мають відповідно 7 (38,9 %) та 11 (55,5 %) обстежених.

Показники розподілу дітей за групами фізичного розвитку представлені у таблиці 5.

Таблиця 5.

Здоров'я та фізичний розвиток дітей 6-го року життя

Рівні готовності	Дослідна група "Чебурашка"		Контрольна група "Півник"	
	Кількість дітей	%	Кількість дітей	%
Високий	8	44,4	11	55,0
Середній	5	27,8	4	20,0
Низький	5	27,8	5	25,0

Узагальнені дані по рівні підготовленості дітей 6-го року життя дослідної та контрольної груп до систематичного навчання подані в таблиці 6.

Таблиця 6.

Рівні готовності дітей 6-го року життя до школи

Рівні готовності	Дослідна група "Чебурашка"		Контрольна група "Півник"	
	Кількість дітей	%	Кількість дітей	%
Високий	7	38,9	8	40,0
Середній	5	27,8	7	35,0
Низький	6	33,3	5	25,0

В таблицю занесені середні дані обстеження готовності дітей старших груп до школи.

Як бачимо, у дослідній групі 7 дітей (38,9 %) мають високий рівень підготовленості, а в контрольній – 8 (40,0 %). Разом з тим, середній і низький рівні властиві 11 дітям (61,1 %) дослідної та 12 (60 %) – контрольної груп. Це говорить про те, що вчитель, вихователь та батьки повинні відшукати необхідні шляхи для поліпшення якості підготовленості до школи шестирічок.

Резюме. Діагностування готовності дітей до шкільного навчання є передумовою забезпечення відповідних умов для звикання кожної дитини до школи, адаптації її до нових суспільних відносин, своєчасного уникнення проблем і труднощів перебування в школі.

Література:

1. Гончаренко С. У. *Український педагогічний словник*. –К., 1997.
2. Коменский Я. А. *Великая дидактика //Хрестоматия по истории зарубежной педагогике*. –М., 1971. –С.91-182.
3. Лубенец Н. *Дошкольное воспитание и народная школа //Русская школа*. - 1973. -№ 11, 12.
4. *Готовність дитини до школи /Упорядники: Л. Богуславська, С. Гончаренко, Л. Кондратенко*. –К., 2004. -112с.
5. *Дитина. Програма виховання і навчання дітей від 3 до 7 років*. –К., 2003.
6. Проскура О. В. *Психологічна підготовка вчителя до роботи з першокласниками*. –К., 1998.

ШТУРМ АНТИЧНОЇ ФОРТЕЦІ ТРЕТЬОКЛАСНИКАМИ

Сакун І. В.

У статті студента історичного факультету висвітлені питання підготовки учнів 3-х класів до сприйняття у майбутньому серйозних проблем давньої (старої, античної) історії засобами ігор військово-героїчної тематики.

In article of the student of the history faculty are lifted questions of preparation pupils 3-h forms to perception in the future serious problems ancient histories facility games military-heroic themes.

Ще до народження дитини, їй природою генетично закладено кілька тисяч важливих повідомлень про світ і людину. Дитя народжується із значним “букетом” генетично-хромосомної готовності пізнати світ і оптаєслівити його.